

EGYÜTTMŰKÖDÉSI TÖREKVÉSEK A MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMISZERIPARI KÖNYVTÁRI HÁLÓZATBAN

SZABÓ A. SÁNDOR

A dokumentumok árának állandó emelkedése folyamatosan csökkenti a mezőgazdasági és élelmiszeripari könyvtári hálózat információs apparátusát. Ehhez járul a jelenlegi gazdasági helyzet fékező hatása is. A primer források hiánya a könyvtári információs munka hatékonyságának csökkenésén keresztül ágazati szinten is érezteteti negatív hatását. Ezért fokozni kell a hálózati együttműködést, melyben fontos tényezők: a tagok érdekezéssége, a partneri egyenrangúság és a megbízható szolgáltató képesség. Az AGROINFORM olyan új együttműködési formákat kíván kialakítani elsősorban a folyóiratbeszerzések és a könyvtárgépesítés terén, melyekben a koordinációs központ és a hálózati tagok közös anyagi alapokat teremtenek a fejlesztésekre.

Az 1982-es könyvtári statisztikai jelentések a mezőgazdasági, élelmiszeripari, erdészeti és faipari szakkönyvtári hálózatban 143 tagkönyvtárról adnak hírt. Mindenki előtt ismeretes, hogy e hálózat központjaként az AGROINFORM működik, amely ellenőrzi, irányítja és szakmailag segíti a MÉM-hez tartozó szakkönyvtári tevékenységet.

A korábbi időszakok könyvtárakról szóló rendelkezéseit áttekintve, 1978-ban az AGROINFORM szerepében is változás következett be, amikor a könyvtári rendszer szervezéséről és működéséről szóló 5/1978.(XII.12.) KM számú rendelet alapján az agrár-felsőoktatási könyvtárak hálózati központokká, az AGROINFORM pedig e tekintetben koordinációs központtá alakult. Az AGROINFORM-hoz tartozó könyvtári hálózat e kettséget – a hálózati, illetve a koordinációs központi feladatot – tekintve az alábbiak rínt tagozódik:

- agrárfelsőoktatási könyvtárak; számuk: 21
- intézményi hálózattal rendelkező könyvtárak és tagkönyvtáraik; számuk: 97
- önálló szakkönyvtárak; számuk: 25

A 143 könyvtár elmúlt évi összes állománya közel 2,3 millió könyvtári egység volt, mely több mint 420 ezer egységgel volt nagyobb az 5 évvel ezelőtti – 1977-es – állománynál. Az állomány gyarapítására fordított összeg 1977-ben közel 24 millió Ft volt, 1982-ben majd 32 millió Ft. Időszaki kiadványok beszerzésére a könyvtárak 1982-ben a teljes állománygyarapítási keretük közel 68%-át – mintegy 21,5 millió Ft-ot – fordították. E komoly summa ellenére is az előfizetett kurrens időszaki kiadványok száma 1977-hez viszonyítva 6,2%-kal csökkent.

Néhány vonatkozásban tovább elemezve a statisztika adatait kitűnik, hogy míg az állomány nagyságában az 1977-hez viszonyított emelkedés 23%-os, addig a felhasznált állománygyarapítási összegekben az ugyanezen időszak alatt bekövetkezett növekedés közel 35% volt.

Nincs szándékomban magyarázni az emelkedések közötti különbségek okait, hiszen ezek minden könyvtáros előtt ismeretesek. Inkább csak a nagyságrendek érzékeltetésére idéztem a statisztikai mutatók némelyikét.

A számadatakból egyértelműen kitűnik, hogy az állandóan emelkedő beszerzési keretek ellenére sem tudnak a hálózathoz tartozó könyvtárak lépést tartani a dokumentumok árának folytonos növekedésével. Ennek következtében állandóan *csökken az az információs apparátus*, melyre elengedhetetlenül szükség lenne a mezőgazdaság és az élelmiszeripar területén dolgozó szakemberek növekvő információs igényének kielégítéséhez. Az már évekkel ezelőtt is nyilvánvaló volt, hogy a tudomány és a technika rohamos fejlődése következtében állandóan duzzadó információáradat komoly gondokat fog okozni a könyvtárak tevékenységében. Az is régóta világosan kirajzolódott, hogy önmagában egyetlen könyvtár – még a legjobban ellátott sem – képes használni valamennyi kérését, információs igényét kielégíteni. Ez nemcsak a növekvő információs és felhasználói igény következménye, de nagyban hozzájárul ehhez a dokumentumoknak a szakterületek strukturálódását tükröző, számbeli gyarapodása is. E tényezők már korábban is felhívták a figyelmet a könyvtárak közötti együttműködés fontosságára, de hathatós lépések – ajánlásokon és elvi állásfoglalásokon kívül – ez irányban mindeddig nem történtek.

Az együttműködési tervek megvalósulását az egységes könyvtárpolitika elveinek alkalmazása segítette volna, ha a hálózatokhoz tartozó intézmények nehézsége, a még mindig meglévő autarkias törekvések nem szabnak gátat annak. Az együttműködésben rejlő gazdasági előnyök is régóta tudottak, azonban e kérdéshez való általános emberi (könyvtárosi?) hozzáállás változatlanul egocentrikus, még akár anyagi – s ezen keresztül tulajdonképpen tudományos, szellemi – veszteségek árán is. Az egyes hálózatokhoz tartozó tagkönyvtárak elsősorban csak a saját hasznukra gondoltak, szem elől tévesztve azokat a kooperációban rejlő, hosszú távra szóló előnyöket, melyek, – s ezt is mindannyian tudtuk – előbb vagy utóbb kényszerítő erővel jelentkeznek majd.

Az már eddig is nyilvánvaló volt, hogy elsősorban pénzügyi okokból lehetetlen az egyes könyvtárak anyagi erőforrásainak olyan mértékű fejlesztése, hogy az minden tekintetben biztosítéka lehessen a korszerű, a felhasználók növekvő és egyben minőségileg változó igényeit kielégítő szolgáltatások kialakításának.

Gazdasági helyzetünk jelenlegi állását és jövőbeni lehetőségeit tekintve, meglehetősen egyértelműnek tűnik, hogy növekvő gondjaink megoldásának orvoslása az erős és hatékony hálózati koncepcióban rejlik. Ahhoz, hogy az adott anyagi eszközök mellett képesek legyünk megőrizni, illetve fejleszteni könyvtári szolgáltatásainkat, olyan együttműködési köröket kell kialakítanunk és működtetnünk, amelyekben minden résztvevő *ésszerű anyagi és szellemi áldozatot hoz és bizonyos fokú toleranciát mutat*.

Könyvtári életünk jelen helyzetében a következő főbb kényszerítő tényezőkkel kell számolnunk:

– az ország gazdasági helyzete,

- a dokumentumok árának állandó emelkedése,
- a felhasználók meredeken emelkedő információs igénye, mely egyre bővülő dokumentumbázist tételez fel.

Mindhárom tényező közös alapról, a *pénz* alapjáról indul, de tendenciáikban egymásnak ellentmondanak. A világ gazdasági helyzetében beállott kedvezőtlen változások az országot is a kényszerű takarékoság útjára terelték. Ennek következtében stagnálnak vagy csökkennek a beszerzési keretek, melynek nyomán – figyelembe véve az állandó áremelkedéseket is – folyamatosan csökken a beszerezhető dokumentumok száma. Így a felhasználók elvárásai és a könyvtári szolgáltatások lehetőségei mind jobban szembe kerülnek egymással. Az egyes könyvtárak részéről megnyilvánuló erőfeszítések nem képesek kompenzálni ezen ellentmondásokat.

Igazán súlyos problémát a könyvtárak hálózati együttműködésében a könyv- és folyóiratbeszerzések összehangolásának hiánya jelenti. Tény, hogy a „békebeli” 70-es években meglehetősen kötetlenség jellemezte anyagi lehetőségeinket. Ez az időszak rossz beidegződéseket is kialakított mind a könyvtárakban, ill. a könyvtárosokban, mind pedig egyes felhasználókban. Ezek következményének tudható be, hogy nem fordítottunk elég gondot a hálózaton belüli információs rendszer fejlesztésére, mely tájékoztatott volna a világnyelveken megjelenő könyvekről, s mely első lépés lehetett volna a hálózaton belüli gyarapítási munka összehangolásában. Bár az AGROINFORM tett kezdeményezéseket ezen a területen (dezideráta jegyzékek körözése, megrendelt könyvek nyilvántartása), de ezek a próbálkozások sem hozták meg a kívánt eredményt. Mindez nagyban valószínűsíti azt, hogy a gyarapításra fordítható tekintélyes összegek felhasználása nem volt optimális.

E követelménynek a mai lehetőségekhez való igazítása ösztönözte az AGROINFORM-ot arra, hogy hálózatán belül kezdeményezze egy mezőgazdasági és élelmiszer-üzemi könyvtári koordinációs tanács megalakítását.

A koordinációs tanács megalakításának elsődleges célja az, hogy kidolgozza és véleményezze azokat az alternatívákat, melyek segíthetnek feltárni a könyvtári hálózati együttműködésben rejlő, de eddig még ki nem használt *belső tartalékokat*. Fokozottabb gondot kell a jövőben arra fordítani, hogy a könyvtárak az adott gazdasági körülmények között *együttesen* – egymás szolgáltatásaira és állományára támaszkodva – elégték ki a felhasználók igényeit. Csak ilyen módon képzelhető el, hogy a könyvtárak kivédhetik – vagy legalább mérsékelhetik – a gazdasági megszorítások okozta szűkítő hatásokat. Az ilyen jellegű együttműködés, mely elsődlegesen a szerzeményezés és a feltárás területén kívánatos, az eddigi hálózati elvektől tulajdonképpen nem az eltérést, hanem az ezen elvekben már korábban lefektetett elképzelések *operatív*, – mondhatnánk – *kötelezettség-szerű* megvalósítását kívánja meg.

Ennek alapján az ágazati együttműködés célja az alábbiakban fogalmazható meg:

- az anyagi erőforrások szűkülése ellenére is biztosítani a világ mezőgazdasági és a mezőgazdasághoz kapcsolódó határterületi dokumentumtermésének lefedését a *racionális szelekció* segítségével,
- a hálózathoz tartozó tagkönyvtárak anyagi erőforrásainak *ésszerű egyesítésével* gondoskodni a megfelelő színvonalú állomány alakításáról és fenntartásáról,
- segítséget nyújtani a könyvtári munkafolyamatok racionalizálásához, mely könyvnyithet a hálózat könyvtáraiban nem ritka létszámgondokon.

Természetesen mindez csak akkor kecsegtet megfelelő eredménnyel, ha a kooperáció magába foglalja a hálózati tagok *érdekazonosságát* és a jogokat-kötelezettségeket illető *partneri egyenrangúságot*. Mindez nem képzelhető el a *munkaminőség színvonalának emelése*, illetve a *megbízható szolgáltató képesség biztosítása* nélkül.

A legsürgetőbb feladat az időszaki kiadványok előfizetése terén mutatkozik: a MÉM ágazat könyvtári és információs rendszerét egységes egésznek tekintve, elengedhetetlen a mezőgazdasági kutatás, oktatás és termelés számára fontos tudományos-műszaki-piaci információkat közlő primer források biztosítása. Ennek hiányában az ágazat információs ellátottsága könnyen súlyos károkat szenvedhet, melyek negatívumai nemcsak a kutatásban-oktatásban, de áttételesen a nemzeti jövedelem termelésében is éreztethetik hatásukat.

Az említett probléma megoldása érdekében az ágazati könyvtári koordinációs tanács úgy határozott, hogy részleteiben kell foglalkozni a hálózaton belüli *folyóiratelőfizetési gazdasági társulások* kialakításával, melyekben a résztvevő könyvtárak közös állománygyarapítási alapot hoznak létre saját beszerzési keretük terhére. A konkrét javaslatok kidolgozására a tanács munkabizottságot jelölt ki, melynek feladata a jogi és pénzügyi szakemberek bevonásával a szervezeti és gazdasági keretekre vonatkozó tervezetek elkészítése. Az előzetes elképzelések szerint az 1985-ös folyóiratrendelések idejére már működőképes társulások segítenék a hálózati koordinációt.

A koordinációs tanács a jövőben ugyancsak foglalkozni kíván a hálózaton belüli könyvtári munkafolyamatok egységes koncepció szerinti fejlesztésével, illetve a korszerű technika könyvtári alkalmazásának bevezetésével is. Nyilvánvaló tény, hogy az ilyen jellegű munkálatokra fordítható fejlesztési összegek összehangolt felhasználása is indokolt mind gazdasági, mind pedig az elérendő eredmények szempontjából. Tudomásul kell venni, hogy az elaprózott, helyi kísérletezések nem biztosítják az egész hálózatra kiterjeszhető, az igényekkel és a technikai színvonallal lépést tartó fejlesztéseket. A szellemi és az anyagi erőforrások szétforgácsolásának elkerülése érdekében az AGROINFORM — mint hálózati és koordinációs központ — tervezi az ilyen jellegű fejlesztések megvalósítását is, természetesen várva ehhez a hálózat tagjainak szellemi-anyagi segítségét is.

Közismert tény, hogy a tipikus szakkönyvtári állományok horizontálisan viszonylag szűk területről, de vertikálisan mélységben gyűjtik anyagukat. Ha biztosítható az így „széttagolt” állományokhoz — elsősorban referenz szinten — való gyors házzáférés, akkor a hálózati tagok számára a horizontális teljesség is jobban megvalósítható. A gyors áttekinthetőség érdekében hangsúlyozottan foglalkozni kell az *online katalógusok* kialakításával. Véleményünk szerint a könyvtári szolgáltatások technikai támogatásának ezen területe egyenrangú helyet foglal el a referenz szolgáltatások online támogatásával. A korszerű katalógushálózat kiépítésével többek között az alábbi előnyök biztosíthatók:

- a katalógizálás átfutási idejének csökkentése,
- komplex feltárási lehetőségek olyan hozzáférési pontok alapján, melyek a hagyományos katalógusokban nem, vagy csak nehezen egyesíthetők,
- az újonnan katalógizált anyagok gyors elérése,
- a szabványos bibliográfiai leírás követelményeinek egységesítése,
- a rendelések összehangolása, illetve a rendelés előtti ellenőrzés nyomán a szerzeményezési keretek gondosabb felhasználása,

- a gépesített könyvtárközi kölcsönzési rendszer kifejlesztésének és kapcsolásának lehetősége,
- az állandóan növekvő katalogizálási költségek csökkentése a közös bibliográfiai adatbázis kialakításának és fenntartásának költségmegosztása révén.

A másik, kooperációra érdemes terület a referenz szolgálatok technikai támogatása. Minden divatos áramlattal szemben állítjuk, hogy a gépi információs szolgáltatások nem helyettesítik, hanem *kiegészítik* a hagyományos referenz szolgálatokat. A korszerű referenz munka gondosan válogatott, állandóan felfrissített és mennyiségében is komoly referenz-gyűjteményt tételez fel. Ennek tradíciói hazánkban másként alakultak, nem könyvtárosaink hozzáértésének hiánya, inkább anyagi lehetőségeink szűkössége folytán. Részben ezen hiányosságok legalább részleges pótlására, részben a növekvő, retrospektív információgyűjtés iránti igény kielégítésére alkalmazott az AGROINFORM is olyan korszerű eszközöket és szolgáltatásokat, melyek más hazai könyvtárakban is meghonosodtak.

Fejlesztési célunk a nemzetközi adatátviteli hálózatokon keresztül elérhető *külföldi adatbázisok online használatának* biztosítása hálózati szinten is, kihelyezett terminálok kiépítése révén.

Természetes, hogy ezek a fejlesztési elképzelések sokkal nagyobb anyagi és szellemi erőárfordítást igényelnek, mint amekkorával jelenleg az AGROINFORM rendelkezik. Ezért tartjuk szükségesnek a kooperáció kialakítását minden területen, mely kooperáció nemcsak a hálózati tagkönyvtárak anyagi hozzájárulását kívánná meg, de igényt tart a könyvtárosok szellemi közreműködésére is jövőbeni munkánk megkönnyítése és a mezőgazdasági és élelmiszeripari könyvtári és információs hálózat szolgáltatásainak korszerűsítése és fejlesztése érdekében.